Manifest

Preamble

"Le livre, comme livre, appartient à l'auteur, mais comme pensée, il appartient —le mot n'est pas trop vaste—au genre humain. Toutes les intelligences y ont droit. Si l'un des deux droits, le droit de l'écrivain et le droit de l'esprit humain, devait être sacrifié, ce serait, certes, le droit de l'écrivain, car l'intérêt public est notre préoccupation unique, et tous, je le déclare, doivent passer avant nous." (Victor Hugo, *Discours d'ouverture du Congrès littéraire international de 1878*, 1878)

"Our markets, our democracy, our science, our traditions of free speech, and our art all depend more heavily on a Public Domain of freely available material than they do on the informational material that is covered by property rights. The Public Domain is not some gummy residue left behind when all the good stuff has been covered by property law. The Public Domain is the place we quarry the building blocks of our culture. It is, in fact, the majority of our culture." (James Boyle, *The Public Domain*, p.40f, 2008)

Javni domen označava bogatstvo informacija za koje je karakterističan pristup i korišćenje bez uobičajene zakonske zaštite, zato što se ne nalaze pod zakonskom zaštitom ili zato što su nosioci autorskog prava odlučili da se mogu koristiti bez zakonskih prepreka. To čini osnov našeg samosaznanja izraženog u našem ukupnom znanju i kulturi. Ovo predstavlja temelje novih saznanja i novih kulturnih dobara. Javni domen deluje kao mehanizam zaštite slobodnog pristupa tim temeljima po ceni njihove reprodukcije – približnoj nuli – koje svako može da razvija stvaranjem. Zdrav i rastući Javni domen suštinski utiče na socijalno i ekonomsko blagostanje društva. Javni domen ima odlučujuću ulogu na polju obrazovanja, nauke, kulture i informacija od javnog značaja. Zdravim i rastućim Javnim domenom ostvaruje se garancija iz čl. 27 (1) Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima ('Svako ima pravo da slobodno učestvuje u kulturnom životu zajednice, da uživa u umetnosti i da učestvuje u naučnom napretku i dobrobiti koja otuda proističe.') svakom pojedincu.

Digitalno umreženo informaciono društvo je Javni domen stavilo u središte rasprava o autorskom pravu. Za očuvanje i osnaženje Javnog domena potrebno je prethodno razumevanje prirode i uloge ovog resursa od suštinske važnosti. Ovaj Manifest o Javnom domenu definiše Javni domen i naglašava nužne principe i uputstva za zdrav Javni domen na početku 21. veka. Javni domen se ovde razmatra sa stanovišta autorskog prava, nezavisno od drugih prava intelektualne svojine (patenata i žigova), tako što se autorsko pravo shvata u najširem smislu koji obuhvata imovinska i moralna prava regulisana zakonima o autorskom pravu (uključujući bazu podataka i ostala srodna

prava). U nastavku ovog dokumenta, autorsko pravo zahvata sva ova prava. Osim toga, termin 'delo' obuhvata sva dela zaštićena zakonima o autorskom i srodnim pravima, uključujući baze podataka, interpretacije i snimke. Na isti način, termin 'autori' obuhvata fotografe, producente, emitere, slikare i interpretatore.

Javni domen u 21. veku

Javni domen kome se teži ovim Manifestom je definisan kao kulturno stvaralaštvo koje može biti korišćeno bez ograničenja i zaštite zakona o autorskom pravu. Osim dela koja su i formalno u Javnom domenu, postoje i mnoga druga dragocena dela koja su njihovi autori velikodušno delili, kao javna dobra, čija je funkcija slična Javnom domenu. I u pojedinačnim slučajevima, mogu se upotrebiti dela pod zakonskom zaštitom, na osnovu ograničenja autorskog prava (fair use, fair dealing rights). Svi ovi izvori kojima se širi pristup našoj kulturi i baštini su važni i treba ih održavati, kako bi se očuvala društvena korist nasledjenog znanja i kulturnih dobara.

Javni domen

Javni domen, u užem smislu, predstvlja jezgro pojma Javnog domena i sadrži naše zajedničko znanje, kulturu i izvore koji se, po važećim propisima, mogu koristiti bez ograničenja zakona o autorskom pravu. Preciznije rečeno, Javni domen, u užem smislu, se sastoji iz dve različite grupe sadržaja:

1. **Autorskih dela kojima je istekao rok zakonske zaštite.** Autorsko pravo je vremenski ograničeno. Posle proteka roka trajanja zakonske zaštite, prestaju sva ograničenja, osim u zemljama u kojima je ustanovljena trajna zaštita moralnih prava autora.

2. **Dela javnog karaktera i izuzeta iz zaštite zakona o autorskom pravu.** Dela koja ne podležu zakonskoj zaštiti zbog nedostatka originalnosti ili iz drugih razloga (kao što su podaci, činjenice, ideje, procedure, postupci, sistemi, metodi, koncepti, načela ili otkrića, nezavisno od forme u kojoj su opisana, objašnjena, ilustrovana ili inkorporisana u delo, kao i zakoni i odluke pravosudnih i upravnih organa). Ova dela su od velikog značaja za funkcionisanje svakog društva i za njih ne važe nikakva zakonska i vremenska ograničenja.

Javni domen, u užem smislu, se istorijski razvija radi održavanja ravnoteže s ograničenjima zakona o autorskom pravu i od odlučujućeg je uticaja na kulturna nasledja i osnove znanja svakog društva. U dr. polovini 20. veka, oba ova činioca su bila izložena zakonskom produženju trajanja autorskog prava i uvodjenju sličnih pravnih regulativa.

Dela koja prelaze u Javni domen voljom njihovih autora i prava korisnika

Pored Javnog domena u užem smislu, postoje i drugi bitni izvori koji omogućavaju slobodnu razmenu dela pod autorskopravnom zaštitom. Oni predstavljaju "slobodni prostor" naše tekuće kulture i znanja, dokazujući da autorsko pravo ne sprečava zadovoljenje društvenih potreba i slobodu izbora od strane autora. Dok neki izvori omogućavaju pristup delima, zaštićenim zakonima o autorskom pravu, drugi to uslovljavaju oblicima korišćenja ili ograničavaju pristup odredjenim kategorijama korisnika:

1. **Dela koja prelaze u Javni domen voljom njihovih autora.** Autori mogu da uklone ograničenja korišćenja svojih dela slobodnim licenciranjem, upotrebom drugih pravnih instrumenata za neograničeno korišćenje dela ili prenosom u Javni domen. Za objašnjenje slobodnog licenciranja, pogledajte definiciju slobodnog softvera http://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html, definiciju dela slobodne kulture http://freedomdefined.org/Definition
i otvorenog znanja http://opendefinition.org/1.0/ .

2. **Prava korisnika nastala iz zakonskog ograničenja autorskog prava (fair use, fair dealing).** Ova prava pripadaju Javnom domenu. Njima se, u dovoljnoj meri, obezbedjuje pristup našem kulturnom nasledju i znanju, i omogućava funkcionisanje najbitnijih društvenih institucija, kao i društveno učešće pojedinaca s posebnim potrebama.

Javni domen, dela koja prelaze u Javni domen voljom njihovih autora i zakonska ograničenja autorskog prava svima garantuju pristup našoj kulturnoj baštini i znanju, kako bi se podstaklo stvaranje i kultura za dobrobit celog društva. Važno je održavati oba oblika Javnog domena zbog njegove funkcije u ovom dobu naglih tehnoloških i socijalnih promena.

Opšti principi

U periodu nagih tehnoloških i socijalnih promena, Javni domen ima vodeću ulogu u kulturnom stvaralaštvu i digitalnim inovacijama, i zato se mora aktivno održavati. Aktivno održavanje Javnog domena podrazumeva neke opšte principe. Ti principi su bitni za razumevanje Javnog domena i garantuju njegovu funkciju u tehnološkom okruženju umreženog informacionog društva. S obzirom na Javni domen u užem smislu, to su sledeći principi:

1. **Javni domen je pravilo, autorsko pravo je izuzetak.** Pošto je zakonska zaštita predvidjena samo za originalne forme izražavanja, veliki broj podataka, informacija i ideja nastalih širom sveta spadaju u Javni domen. Pored informacija,

u Javni domen svake godine ulaze i dela, čija je zakonska zaštita prestala da važi. Svi zahtevi za zaštitu i ograničeno trajanje zaštite obogaćuju Javni domen obezbedjujući pristup našim kulturnim dobrima i znanju.

2. **Zaštita autorskih dela treba da traje samo u meri koja je nužna za dostizanje razumne srazmere zaštite i autorske naknade za intelektualni doprinos, kao i očuvanja javnog interesa za širenje kulture i znanja.** Ni iz perspektive autora, ni iz perspektive javnosti, ne mogu postojati valjani argumenti (istorijski, ekonomski, socijalni ili drugi) koji podržavaju prekomerno trajanje roka zaštite autorskog prava. Autoru mora biti omogućeno ubiranje plodova svog rada, opšta javnost ne sme biti tako dugo uskraćena u slobodnom korišćenju tih dela.

3. **Sve što je u Javnom domenu, mora da ostane u Javnom domenu.** Isključiva kontrola za smanjivanje Javnog domena ne sme da se proširi isključivim pravima na tehnički reprodukovana dela ili primenom tehničkih mera koje ograničavaju pristup tehnički reprodukovanim delima.

4. **Legalni sticalac digitalne kopije dela iz Javnog domena treba slobodno da koristi, kopira i preradi takvo delo.** Ako je delo u Javnom domenu ne znači da to delo mora nužno biti dostupno javnosti. Vlasnici materijalizovanih dela iz Javnog domena mogu ograničiti pristup tim delima. Ali, ako se pristupi takvom delu, ono se može neograničeno koristiti i preradjivati.

5. **Ugovori o tehničkim merama zaštite kojima se ograničava pristup i korišćenje dela iz Javnog domena, ne mogu da ostanu na snazi.** Ako je delo u Javnom domenu, garantuje se slobodno korišćenje, prerada i reprodukcija. Ovo isto uključuje prava korisnika nastala iz zakonskog ograničenja autorskog prava, uz garanciju da ne mogu biti ograničena ugovorima ili tehnološkim sredstvima.

Pored toga, sledeći principi su suštinski za dela koja dobrovoljno prelaze u Javni domen:

1. **Dobrovoljno odstupanje od autorskog prava i davanje zakonom zaštićenih dela na slobodno korišćenje predstavlja legitimno vršenje isključivog autorskog prava.** Mnogi autori ne žele da uživaju svoje autorsko pravo u punom obimu ili žele da se odreknu tih prava. Ako su dobrovoljne, te radnje predstavlaju isključivo pravo autora i ne mogu biti pravno zabranjene zakonom ili drugim pravnim mehanizmima, uključujući moralna prava.

2. **Izuzeci i zakonska ograničenja autorskog prava (fair use, fair dealing) treba da se održavaju radi ravnoteže izmedju autorskog prava i javnog interesa** Ovi mehanizmi stvaraju okvire slobodnog prostora korisnika u odnosu na

važeći pravni sistem. Tokom brzih tehnoloških i društvenih promena, oni su važni za očuvanje osnovnih društvenih institucija i društvenog učešća pojedinca s posebnim potrebama. Zato ta ograničenja treba shvatiti kao evolutivna i prilagodljiva javnom interesu.

Pored ovih principa, mnoge činioce treba suštinski uključiti u Javni domen. Slede preporuke namenjene zaštiti Javnog domena, kao i opravdanju smisla njegovog funkcionisanja. Iako su primenljive na pun obim autorskog prava, one su posebno značajne za obrazovanje, kulturnu baštinu i naučno istraživački rad.

Opšte preporuke

1. Trajanje roka autorskog prava treba da se smanji. Preterano dug rok zaštite autorskog prava, u kombinaciji s nedostatkom obavezne registracije autorskih dela, štetno utiče na pristup našem znanju i kulturi. Time se, isto tako, povećava broj dela neutvrdjenog porekla (orphan works), čiji autori nisu poznati, a koja se ne nalaze ni u Javnom domenu, tako da, u oba slučaja, nije dozvoljeno njihovo korišćenje. Iz ovih razloga, vreme trajanja zakonske zaštite treba svesti na razuman rok.

2. **Svaka promena obima zakonske zaštite autorskih dela (uključujući svaku novu definiciju predmeta zaštite ili proširenje isključivih prava) mora biti razmotrena u skladu s učinkom na Javni domen.** Svaka promena obima zakonske zaštite ne sme da ima retroaktivno dejstvo na dela, čiji rok zaštite već teče. Autorsko pravo je vremenski ograničeno izuzimanje dela iz Javnog domena naše zajedničke kulture i znanja. U 20. veku, obim autorskog prava je značajno proširen radi zadovoljenja interesa manjine, nosilaca autorskog prava, na štetu javnosti ili većine. Tako se zatvorila naša zajednička kultura i znanje pod uticajem zakonskih i tehnoloških ograničenja. Najmanje što možemo je da garantujemo da se situacija neće pogoršati i da će, ubuduće, postati bolja.

3. **Kada neki sadržaj ima status Javnog domena u užem smislu u zemlji porekla, treba da ima isti status u svim ostalim državama sveta.** Ako neki sadržaj nije zakonski zaštićen, zato što je izuzet zbog nedostatka originalnosti ili proteka roka zaštite, niko (pa ni autor) ne sme da zahteva zakonsku zaštitu tog sadržaja u drugoj zemlji i izdvojiti ga iz Javnog domena.

4. **Svaka prevara, pokušaj zloupotrebe ili prisvajanja dela iz Javnog domena treba da podleže pravnoj sankciji.** Radi očuvanja integriteta Javnog domena i zaštite korisnika dela iz Javnog domena, svako lažno predstavljanje, prevaru ili zabludu o isključivom pravu na dela iz Javnog domena treba proglasiti

nezakonitom radnjom.

5. **Nijednim pravom intelektualne svojine ne može se uspostaviti isključivo pravo na delo u Javnom domenu.** Javni domen je sastavni deo unutrašnje ravnoteže u sistemu autorskog prava. Tom unutrašnjom ravnotežom ne sme se manipulisati na način koji omogućava obnavljanje ili nastanak isključive kontrole preko regulativa koje ne pripadaju autorskom pravu.

6. **Trebalo bi ustanoviti praktičniji i delotvorniji način koji unapredjuje dostupnost delima neutvrdjenog porekla 'orphan works' i objavljenim delima koja nisu više komercijalno dostupna (npr. out-of-print works) radi javnog korišćenja.** Širenjem obima i produženjem roka zakonske zaštite, kao i zabranom obavezne registracije autorskih dela, stvoren je ogroman broj dela nepoznatog porekla ili dela čiji su autori nepoznati, a koja ne pripadaju ni Javnom domenu. Zakonskom zaštitom tih dela ne bi se zadovoljile potrebe autora i javnosti, pa je nužno da postanu dostupna društvu u celini.

7. **Institucije kulture moraju da imaju vodeću ulogu u unošenju dela u Javni domen i u njegovom očuvanju.** Neprofitnim organizacijama za očuvanje kulturne baštine se vekovima poverava naše zajedničko znanje i kultura. U skladu s tim, one treba da obezbede svakom pojedincu dostupnost delima iz Javnog domena, tako što će ih označiti, održavati i omogučiti njihovu sobodnu dostupnost.

8. **Zakonske prepreke za slobodno deljenje dela ili za prelaz dela u Javni domen voljom njihovih autora ne smeju da postoje.** Ovi postupci predstavljaju legitimno vršenje autorskog prava i od suštinske su važnosti za pristup znanju i kulturnom bogatstvu u skladu sa slobodnim izborom autora.

9. **Korišćenje dela u lične nekomercijalne svrhe, treba, generalno, dozvoliti, zbog čega je potrebno ispitati alternativne načine isplate autorske naknade.** Za usavršavanje svakog pojednca je bitno da lično i nekomercijalno koristi autorska dela, ali je, isto tako, bitno da se razmotri položaj autora prilikom uspostavljanja novih ili tokom promene postojećih ograničenja autorskog prava.